

Kolor jako czynnik kształtujący przestrzeń wiejską Ziemi Kłodzkiej

Anna Cała

Colour as a
Factor Shaping
the Rural Space
of Kłodzko Land

Wstęp

Introduction

Kolor od niepamiętnych czasów był nieodłącznym składnikiem architektury, wybijającym się często na pierwszy plan wśród elementów decydujących o postrzeganiu budowli. Dotyczy to tak barw naturalnych, nadanych przez lokalny materiał, jak i zabiegów malarskich. Od najdawniejszych czasów ludzie doceniali rolę barw i przypisywali im różnorodne znaczenie symboliczne. Symbolika koloru jest jedną z najpowszechniej znanych i świadomie stosowanych w liturgii, alchemii, sztuce i literaturze. Istnieją dwie grupy kolorów, które według ustalonej wprawdzie, ale często złudnej optyki i psychologii to kolory zimne i ciepłe. Kolory ciepłe odpowiadają procesom przyswajania i aktywności. Zaliczamy tutaj kolor czerwony, pomarańczowy, żółty. Kolory zimne – procesom odrzucania i osłabieniu. W tej grupie znajdują się kolory: niebieski i fioletowy. Barwą pośrednią jest zielen¹.

Od wieków wierzono w symbolikę i magię koloru. W naszej kulturze kolor biały symbolizował czystość i doskonałość, czarny kojarzono ze śmiercią, czarną magią, czerwony to kolor życia, krwi, ognia, niebezpieczeństwa, brązowy (ziemia) to pokora i poniżenie, żółty – oszustwo, zdrada, zawiść, ale także symbol światła i słońca, niebieski (niebo i woda) – spokój, zaduma, nieskończoność, zielony – kolor nadziei, życia, młodości².

Kolor w krajobrazie otwartym Ziemi Kłodzkiej

Colour in the open landscape of Kłodzko Land

Kolor jest wszechobecny, jednak ze względu na swój dynamizm i zmienność ta sama barwa przez każdego może być odbierana inaczej. Dzieje się tak dlatego, gdyż kolor postrzegamy w określonych granicach, zestawieniach i sąsiedz-

Grzędy skalne czerwonego piaskowca

Stone beds of red sandstone

twach, a upływ czasu, zmieniające się pory roku, dnia i godziny nadają mu odmienną wizję.

O postrzeganiu krajobrazu wiejskiego w znacznej mierze decyduje kolor otaczającego środowiska naturalnego: kolor zadrzewień, roślin ozdobnych przy gospodarstwach, upraw na polach, a także barwa nieba, wody, ziemi i skał. To właśnie barwa tych dwóch ostatnich elementów zdecydowanie dominuje i znacząco wpływa na odbiór wizualny krajobrazu Ziemi Kłodzkiej.

Na odbiór wizualny tego regionu w dużym stopniu wpływa malowniczość krajobrazu, polegająca głównie na specyficznym ukształtowaniu terenu – kontrastowym zestawieniu pozornie przeciwstawnych form rzeźby. Wyjaśnienia tego zjawiska należy szukać w budowie geologicznej: w rodzajach skał podłoża, ich układzie i zróżnicowanej odporności na procesy niszczące. Przeszłość geologiczna badanego terenu jest bardzo znacząca. Pod wpływem zmieniającego się klimatu z wilgotnego karbonu na suchy, pustynny perm zmianie uległy również skały, w których zaczęły dominować związki żelaza nadające charakterystyczną tym ziemiom czerwoną barwę. Okresowe nanosy przez rzeki żwirów i piasków, które osadzały się w niecce śródsudeckiej, doprowadziły do powstania ławic czerwonych zlepieńców, piaskowców i łupków określane mianem czerwonych spągowców³. Są one charakterystyczne przede wszystkim dla Doliny Ścinaw-

ki Kłodzkiej, Radkowa, Ratna, Wambierzyc, obniżenia Nowej Rudy i dla Wzgórz Włodzickich. Ich występowanie jest bardzo charakterystyczne i zauważalne z daleka dzięki ceglano-czerwonej barwie gleby nadanej jej przez zwietrzelinę.

Dla tej części Ziemi Kłodzkiej ważnym okresem geologicznym jest również perm. Wówczas to na obszar niecki wkroczyło morze, które osadziło piaskowce, łupki, wapienie i dolomity zwane cechsztynem. Śladem tego są pstre i białe piaskowce oraz zlepieńce, które występują koło Radkowa, Wambierzyc i Chocieszowa.

Kamień jako materiał rodzimy wiejskiego budownictwa

Rock as a native material of rural building

W budownictwie wiejskim Ziemi Kłodzkiej kolor w odróżnieniu do miast stosowany był bardziej oszczędnie. Głównie dominowały naturalne barwy materiałów budowlanych. Najczęściej stosowano drewno, kamień i glinę, później także cegłę i dachówkę. Na Ziemi Kłodzkiej kamień był jednym z podstawowych materiałów budowlanych. Wznoszono z niego ściany, fundamenty, wykończano elewacje, budowano schody, portale, obramienia okienne i drzwiowe,

nadproża i parapety. W budynkach gospodarczych kamień wypełniał znaczny procent całej konstrukcji. Popularnym rodzajem kamienia, który służy za materiał architektoniczny, budowlany i dekoracyjny jest piaskowiec, stosowany na badanym terenie bardzo powszechnie.

Stosowanie różnorodnych materiałów budowlanych tj. drewna, kamienia, gliny czy cegły oraz ich połączenia stwarzały, bez względu na formę budynku, bardzo ciekawą i charakterystyczną dla badanego regionu kolorystykę. W rozwiązaniach

Wieża Kościoła w Słupcu

Church Tower in Słupsk

Czerwone pola w Krajanowie

Red field in Krajanów

Kamienne schody przy ul. Kłodzkiej 9 (Słupiec)

Stone steps at 9 Kłodzka Street (Słupiec)

jednomateriałowych zabudowy wiejskiej piaskowiec spotyka się stosunkowo rzadko. Najczęściej naturalny koloryt kamiennych ścian otrzymywały budynki gospodarcze. W budynkach mieszkalnych różnicuje się tonację kamienia stosowanego w zewnętrznych okładzinach elewacji lub detalach. Ciekawe zestawienia kolorystyczne stanowią również połączenia piaskowca z cegłą. Z kamienia najczęściej wykonywano elementy wykończeniowe w ścianach murowanych, z cegły natomiast dekoracje w kamiennych ścianach. Na badanym terenie najczęstszym połączeniem są zestawienia kamiennych murów z tynkiem. Dzięki stosowaniu rodzimego materiału, jakim na badanym terenie jest czerwony piaskowiec, budownictwo nabiera cech regionalnych.

Wśród budownictwa wiejskiego dominują murowane budynki mieszkalne, które wraz z budynkami gospodarczymi tworzą prostokątne, dośrodkowe zagrody. Poprzez całkowitą wymianę ludności wiejskiej po 1945 r. na tym terenie nastąpi-

ło zerwanie ciągłości kulturowej i tradycji budowlanej. Po roku 70. coraz bardziej zaczęto interesować się zabudową wiejską. Jednak nadal powszechne było zaniedbanie gospodarcze, zanikanie cech miejscowego budownictwa ludowego i brak starania o regionalną zabudowę wiejską.

Ziemia Kłodzka stanowi wyodrębnioną jednostkę geograficzną i kulturową. Według niektórych badaczy³ to także region architektoniczny, na którym dominują formy budowlane i plastyczne o cechach podobnych lub identycznych, właściwych tylko dla wydzielonego obszaru, które kształtowały się pod wpływem podobnych warunków rozwoju.

Krajobraz Ziemi Kłodzkiej składa się z wyraźnie wyodrębnionych pasm, które tworzą zasiedlone doliny, nad nimi rozciągają się lekkie zbocza, w dolnych partiach pokryte sadami, w górnych polami upraw-

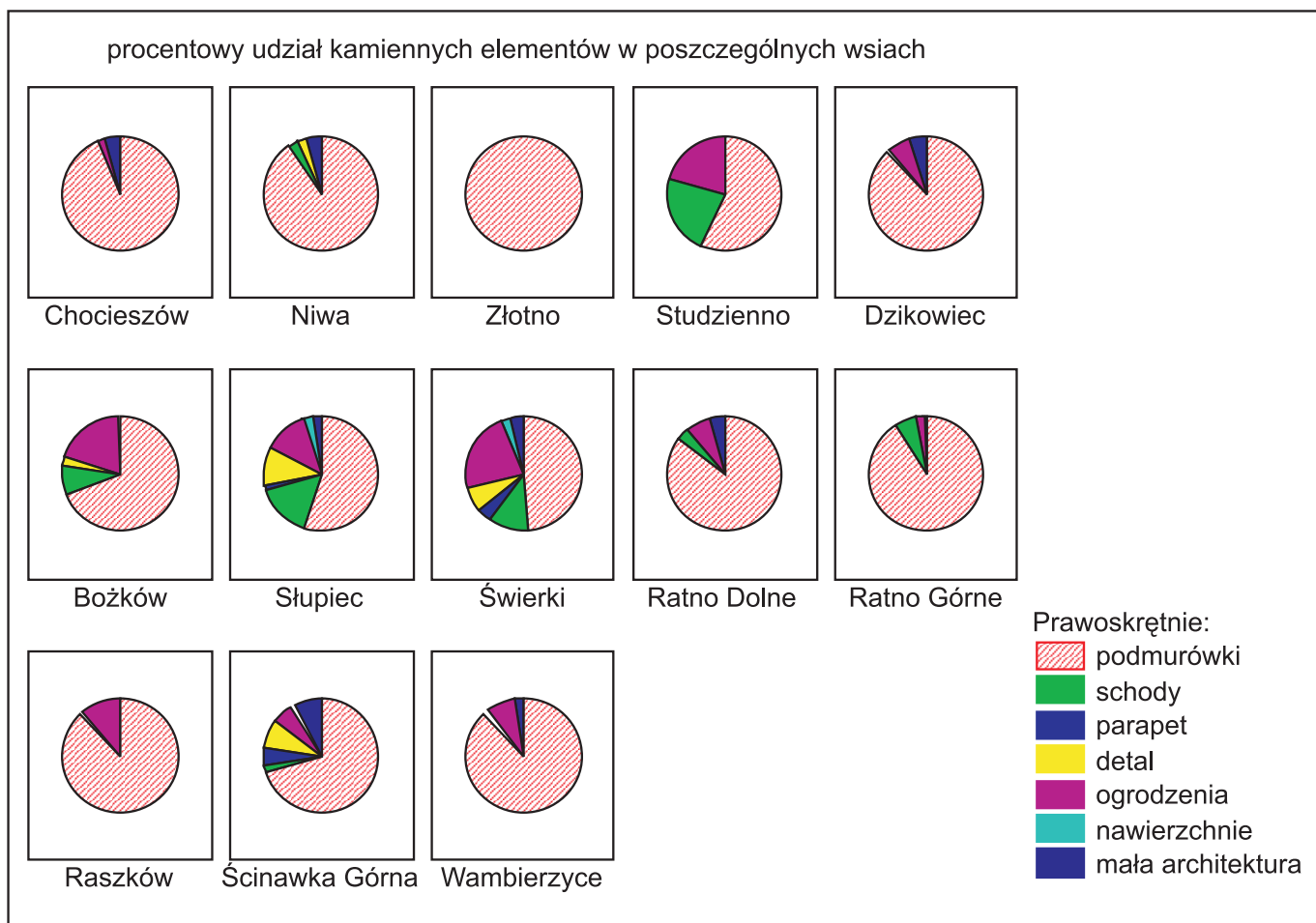
nymi. Występujące kamienie tworzą niewielkie grzędy skalne, a w oddali widoczne są wsie wzniesione z czerwonego piaskowca. Całość jest malowniczym dziełem natury i człowieka we wzajemnym powiązaniu.

Malowniczość wielu rejonów jest wynikiem umiejętnego wykorzystania rodzimego budulca kamiennego, który prócz roli konstrukcyjnej stosowany był także do prac wykończeniowych. Tak jest m.in. na Ziemi Kłodzkiej, gdzie wyraźnie można podziwiać specyficzne powiązanie architektury z lokalnym materiałem petrograficznym. Rodzimy kamień tych terenów – czerwony piaskowiec znalazł bardzo szerokie zastosowanie w tamtejszej architekturze. Oprócz ściśle konstrukcyjnego zastosowania budowlanego wykorzystywany jest także jako materiał dekoracyjny i wykończeniowy. Zwiedzając opisywany teren, spacerując wąskimi wiejskimi uliczkami, nie sposób nie zauważyć wszechstronnie i zarazem

Procentowy udział kamiennych elementów w architekturze wsi Ziemi Kłodzkiej

A percentage participation of stone details in Kłodzko Land architecture

Kamienny wiadukt w Dzikowcu

Stone railway bridge in Dzikowiec

Piaskowcowa podmurówka i schody

Stone house foundation and steps

jektowanych, do już zastanych. Aby zachować koloryt lokalny regionu podstawowym założeniem projektanta powinna być kontynuacja charakteru formy istniejącej. Można zatem utrwalić lub podkreślić starą formę, w wyniku czego otrzymamy równowagę obu form. Ważne jest również stosowanie koloru w sposób przemyślany i kontrolowany, a nie według własnych upodobań. Wówczas osiągnięty efekt pomaga kształtować środowisko, wprowadza ład przestrzenny i przeciwdziała wizualnemu chaosowi.

Anna Cała

Institut Architektury Krajobrazu
Uniwersytet Przyrodniczy we Wrocławiu
Institute of Landscape Architecture
Wrocław University of Environmental and Life Sciences

Przypisy

¹ Cirlot J. E., 2006, *Słownik symboli*, Wyd. 2, Kraków.

² Bruce-Mitford M., 1997, *Ilustrowana księga znaków i symboli*, Warszawa.

³ Walczak W., 1961, *Ziemia Kłodzka*, Kraków.

⁴ Badania nad wpływem rodzimego materiału skalnego na kształtowanie krajobrazu Ziemi Kłodzkiej autorka prowadzi w ramach swojej rozprawy doktorskiej. Szczegółowej analizie poddanych zostało 13 wsi, które wyszczególniono na diagramie. Wsie należą do 3 gmin: Nowa Ruda, Radków i Szczytna, które charakteryzują się bogatą budową geologiczną. Można to zauważyć w częstym i różnorodnym zastosowaniu rodzimego materiału skalnego, a w szczególności piaskowca, który wykorzystuje się jako materiał architektoniczny, budowlany i dekoracyjny.

bardzo powszechnie zastosowanego rodzimego piaskowca. Jak dowodzą badania przeprowadzone przez autorkę, częstotliwość jego występowania stanowi od 60 do 98% w porównaniu z innymi materiałami. Przy przeprowadzaniu badań wzięto pod uwagę takie elementy architektoniczne i dekoracyjne jak: podmurówki, elewacje, konstrukcje ścian, obramienia okienne i drzwiowe, parapety, schody zewnętrzne, murki i przęsła ogrodzeń, małą architekturę. Procentowy udział kamiennych elementów w badanych miejscowościach Ziemi Kłodzkiej przedstawia diagram⁴.

Jak można z diagramu odczytać największy udział w każdej z badanych miejscowości mają kamienne podmurówki, które pojawiają się najczęściej i wyraźnie dominują wśród reszty kamiennych elemen-

tów. Dość często można spotkać piaskowcowe elementy ogrodzeń i schody. Pozostałe elementy są już zdecydowanie rzadziej wykonane z rodzimego materiału skalnego. Dzięki tak powszechnemu występowaniu czerwonego piaskowca w całym regionie odbiera się wyraźnie dominację czerwieni. Na to wrażenie składa się kolor nie tylko elementów budowli czy małej architektury, ale również gleby i skał.

Konkluzja

Conclusion

Kolor stosowany w architekturze jest źródłem harmonii i pomaga kształtować środowisko. Tworzy się koloryt lokalny, na który wpływa klimat, zwyczaje i tradycja danego regionu. Przy projektowaniu koloru na obszarach wiejskich powinno się pamiętać, aby zachować harmonię pomiędzy elementami krajobrazu naturalnego, elementami architektonicznymi istniejącymi i nowo powstającymi. Istotne znaczenie odgrywają relacje form nowych, pro-

Zalew w Radkowie

A lagoon in Radków